

POETŲ POKALBIAI SU DIEVU*

I

Sovietų laikais lietuvių poezijos horizonte Dievo nebuvo matyti, o matomos buvo tik politinės-visuomeninės religinio kulto institucijos, neturinčios jokių transcendentinių** atributų, kurias reikėjo be prisikėlimo nukryžiuoti ant komunizmo altoriaus. Literatūrinio dievybės pavidalo pėdsakai tačiau ženklino visą socialistinio realizmo*** poeziją ir jos retorika, ir vaizdiniais, ir jos kuriama didžiųjų vadų – Lenino arba Stalino – apoteoze****. Prašvitus laisvei, po trumpų atostogų gaveliškos Lietuvos pragare kai kurie lietuvių poetai pakėlė akis į dangų ir ten neaiškiai, kaip pro aprūkusį stiklą, įžiūrėjo patį Dievą arba bent duobę visatoj, kur Dievas turėtų būti. Religinė tematika, jeigu galvosim apie religiją kaip apie jėgą, jungiančią organizuotą žmonių bendruomenę su sakraline paskirtim ir atitinkama hierarchija, jų nesudomino. Jie domėjosi Viešpaties veidu arba kauke, tiesiog – pasaulio kūrėju kaip simboliu arba įvaizdžiu, išplaukiančiu iš jų pačių kūrybos.

Dievas ir jo buvimu arba nebuvimu paženklintas pasaulis skirtingai atsispindi trijų lietuvių poetų paskutiniuose rinkiniuose: Sigitos Gedos *Babilono atstatyme* (1994), Sigitos Parulskio *Mirusiųjų (eilėraščiai)* (1994) ir Artūro Tereškino rinkinyje *Absonia* (1995).

Sigitos Gedos poezija visuomet buvo didelio ir beatodairiško jausmų antplūdžio dalykas. Jis visuomet troško, anot Mykoliaičio-Putino, „sriauniai ant žemės puolęs, kaip upelis, išsilieti į putojančias marias“. O visuotinė žmogaus siela visada jam buvo gamtos gyvasties ištakose užsimezgusi ir dabar tai gamtai žodžio malonę suteikianti *anima* – dvasia. Poeto vaizduotėje ji subręsta ir savo pavidalą bei apraiškas įgyja iš glaudaus ryšio ne tik su visais, net pačiais mažiausiais, gyvulėliais ir žolynais, bet ir su Dievybės dvelkimu viso Lietuvos krašto senoviniuose ir krikščioniškuose tikėjimuose, papročiuose, istorijoj ir kultūroj, ir visoje savitoj tautos dvasios ikonografijoj****. Taip jam gimsta savotiška „tautinė religija“, savo esme panaši ir į visuotinės gamtos – sielos religiją, bet tuo pat metu prisirišusi prie amžių būvyje nykstančio, bet ir išliekančio, neprotingo, pasišventusiu lietuviškumo, kaip Geda sako kalbėdamas apie Vištelį-Višteliauską: „Liksiu su paskutiniais našlaitėliais aisčių“. Tas prisirišimas pereina ir iš tautos apskritai į žmogaus gentį kaip į didesnę, senesnę jėgą, savo esme prasiskverbiančią į poezijos ertmę ir ten įgyjančią savo specifinę realybę.

Iš viso to *Babilono atstatyme* išeina, kad pasaulis – Dievo mintis – prasideda nuo žolelių:

*yra gelsva raktažolė padangei atrakinti,
kalnuos šalpusniai atželia, lyg skelbtų Dievo mintį
žinia, kuo Dievas mąsto: žolelėmis, asiūkliais,
gandreliais ir saulėgrąžom.*

* Paskaita *Santaros–Šviesos* 42-ajame suvažiavime 1995 m. rugsėjo 7–10 d. Camp Ronora, Watervliet, Michigan.

** Transcendentinis (lot. *transcendens* – peržengiantis) – esantis, egzistuojantis už, anapus proto, pažinimo, materialios tikrovės ribų. (Red.)

*** Socialistinis realizmas, socrealizmas – Tarybų Sąjungoje dominavęs ideologizuotas realizmo variantas. Buvo reikalaujama, kad kūriniai tarnautų naujos socialistinės, o vėliau – ir komunistinės visuomenės kūrimui. Šio stiliaus reikalavimai: vaizduoti pasaulį realistiškai, derinti savo meninę išraišką su ideologinių reformų temomis, aukštinti tarybinę tikrovę ir atitinkamai neigiamai pateikti kitas politines sistemas. (Red.)

**** Apoteozė (gr. *apothēōsis* – sudievinimas) – asmens ar įvykio išaukštinimas. (Red.)

***** Ikonografija – šventųjų vaizdavimo tradicija. (Red.)

(p. 122)

Ir kad ji tęsiasi meilės antplūdyje:

*Balta, raudona, visur pilna meilės.
Kur man, dangau, pasidėti? Pabūk dar,
Mėlynas, baltas Dievo dagili,
Viešpats tave vien iš meilės nulipdė.*
(p. 51)

Ir dar, kad ji pereina į lietuvių kultūros genijų, tarp kitų į Čiurlionį:

*Čiurlionis kiaurai buvo saulasielis
ir saularegis, vengiantis mėnulio,
saulagirdėj, po saulės medžiais sėdįs,
girdėjo giedant, grojant, užiant, gulant.*
(p. 9)

Čiurlioniškasis matymas ir girdėjimas Gedos vaizduotėje greitai išauga į didelę ir visuotinę maldos kaip himno ekstazę Saulabrolio, atpažįstamo kaip šv. Pranciškus arba ir Strazdelis, figūroje:

*Aukščiausias, Galingiausias, Maloningas Viešpatie,
Vieninteliu garbė ir šlovė ir visos mūsų liaupsės.
Tik tau vienam, aukščiausias, jos pritinka.
Čia nėra nė vieno tarti Tavo vardą.
Pašlovinkime mano Viešpatį per tvarinius visus Jo,
Per didžią Sesę Saulę kuo labiausiai,
Už tai, kad teikia šviesą mums ir dieną,
Čionai visus apšviesdama.
Gražus ir spindulingas, sklidingas švytėjimo,
Aukščiausias priešais mus paveikslas Tavo.*
(„Saulabrolio giesmė“, p. 152)

Šv. Pranciškaus, Strazdelio, Andriaus Vištelio-Višteliausko, juodžemio, saulės, augalo dvasia – tai nelyg spalvos, kuriomis Geda vaizduoja Viešpaties veidą žemėje ir mumyse. Tuo jis savaip, kaip entuziastas trubadūras*, o kartais ir kaip komediantas, kartoja Dievo mintį, arba atspindį, kurią pats ir išsako eilutėmis: „Dangaus idėja yra veidrodžio idėja. Dievas taria žodį, vienatinį savo sūnų, sūnus yra pasaulis“ (p. 110).

Babilono atstatyme ne viskas taip paprasta. Yra dar daug ir kitų dalykų, apie kuriuos čia neturime vietos kalbėti, bet kurie apima kraštutinio sudėtingumo eksperimentus su poetine kalba, lygiai tiek subtilius, kiek ir šokiruojančius, tiesiog griauinančius įprastinę lietuvių ar net bet kurios kalbos semantiką. Tik prabėgom trumpas pavyzdėlis:

* Trubadūras – Vuduramžių Pietų Prancūzijos klajojantis dvaro poetas, provansalų kalba kuriantis ir dainuojantis dainas apie meilę ir riterių žygius. (Red.)

*Dindinėl Atbula inka,
Strazdą don Akela Sūto,
Tintinėl ūmai pasiuto,
Branga aug iš Saula sėli,
Vagabund Amorko neli.
tintael ir tintaela
valatek valas ueza,
Vaza rėl ir vasarėla
vengrą tun Zigmante nelis,
druską nes čiurlia upena,
singigėl toli skardena dena
žemael ir žemaela
dinda din guenliaskėla,
sukin bog ai mamu tu,
Krista den kristamaluja.*
(p. 20)

Ir taip toliau. Įdėmiai skaitant iš šios garsų ir pusžodžių pynės pradeda formuotis neryškūs Lietuvos istorijos ir religinės pajautos kontūrai su Kristum pačiam gale. Tačiau pro visus žaižaruojančius Gedos kalbinius fejerverkus prasišviečia ir jo didelis ir gilus sielos paprastumas, pavyzdžiui, eilėraštyje „Pasimeldojimai“ (p. 101), kuris savaip primena net ir Kazio Bradūno ramius žodžius: „Klaupkis į aslą vargų ir teisiojo veidu numirki“. O Geda:

O geriausia dirbt visus darbus – priklaupus ant kairio kelio, taip, kad jėga iš žemės eitų tiesiai į galvą nuleistą: taip reikia skint rūgšteles, pjaut medį, sumetant poterėlį (kiek lapelių, tiek poterėlių, už save, už visas dūšeles), žiūrėk, taip beplušant, užkukuos gegutė, prasiskleidžia alyvos: šviesu aplinkui lyg bažnyčioj, kitokioj, ir nerimo jokio, ir mirt nebaisu, žinai, kad teisybėje mirsi, pasimelsk už katinėlį, o anas poteris ir už kiškį, gegutę.
(p. 101)

Tie du kalbos kraštutinumai nėra priešingybės. Juos jungia neapsakomas Gedos noras šlovinti gyvybę, matyti joje Dievybės apraišką ir jos centrinį simbolį – Kristų, štai ištrauka iš eilėraščio, pavadinto „O iš tikro tai nieko nėra. Didžiosios mano gyvenimo širdgėlos“:

pačios didžiausios šiame pasaulyje širdgėlos Jėzaus Kristaus nėra buvę, išgalvojo jį atšalėliai, buvo, tiesa, bet toksai mažutėlis akcentas, o visa kita Už jo ir Prieš jį, akcentas visad buvo, kiek siekia mūs atmintis

.....o aš
trokštu, kad didelis būtų, kad toks neaprepiamas, kad galėčiau suklupeidamas nešti, toks ataustas žėrekliais, rubiniais, aštriabriaunėm, šventom jo žvaigždytėm kaip sagos, kaip vėžio žnypliukės. toks atitrauktas ir artimas, kad net nejausdamas nieko kentėtum, kentėtum, kentėtum, dirbt nēr kada, mylēt nēr kada, grumtis nēr kada, nukirsti nelaisvės grandinę, rekonstruoti pasaulį, pradėti iš naujo...
(p. 28)

Jeigu jau reikia pradėti pasaulį iš naujo, tai Gedai tokia jo malda ir yra *Babilono atstatymas*.

II

Sigito Parulskio eilėse tokio saulėto tiesioginės maldos entuziazmo nerasi. Net nežinia, ar jis iš viso meldžiasi, ar tik apmąsto kasdienę mūsų buitį tikėjimo arba ir netikėjimo ženkle. Paprasti kaimiški darbai: apsirūpinimas malkomis, kiaulių skerdimas rudenį, pradeda giliai iš vidaus švytėti sunkia, net tragiška Viešpaties šviesa, atplaukusia iš Jo mums palikto Senojo ir Naujojo Testamento. Štai kaip eilėraštyje „Dokumentinis F.“ (p. 34) kertamas beržas:

*Baltai–balta, balti miško kaulai
bėriai, sūnaus galva šviesi, garbanota
tėvo kirvis pakyla, užteka kirvis sūnaus
tėvo aidą pagauna, kartoja
kraujas į kraują, pūslė į pūslę
šlapimo dvi akys baltam
sniege atkartoja.*

*kerta malkas baškiai, tėvas
sūnus, žiemą nuverčia
žiemai
baltai juodus griaua kamienus
vienas, klupdamas užmušė
sūnų, raudona galva pusnyje*

Sūnaus raudona galva tampa parudusių beržo lapų karūnos metafora, bet taip, kad mes negalim išsivaduoti ir iš klaikaus tiesioginės prasmės įspūdžio, tuo labiau kad pagal eilėraščio pavadinimą čia yra dokumentinis filmas. Tos metaforos rėmuose medžio kirtimas, tapęs tragišku, atsitiktiniu sūnaus žuvimu, bet kartu per kirvio įvaizdį ir jo nužudymu, primena Abraomą ir Izaoką, tiesa, iš tolo ir be konkrečios užuominos į Senąjį Testamentą. Tėvo kirvis, kaip ir Abraomo peilis, „pakyla, užteka kirvis sūnaus“. Beržo kirtimas, kasdienis darbas tada pavirsta tikėjimo aktu, aktu besąlyginės paklusybės Viešpačiui, kaip ir apskritai visas lietuvių kaimiečio gyvenimas per skurdo šimtmečius. Beje, kirvio pakylėjimas, nelyg kylanti saulė, įteigia mums mintį ir apie Šv. Mišių auką, kruviną auką Viešpaties – tėvo sūnaus.

Parulskis tęsia šią temą ir eilėraštyje „Procesas“ (p. 35–40), kur jis aprašo skerdžiamą kiaulę taip, kad ji atrodo nelyg žudoma jauna mergaitė: „Vaikiškos krūtys, speneliai“, tuo pat metu primindama mums ir Atpirkimo auką – Kristų: „kairėje pusėje / ašmenų delnas“. Ir vėl čia susilieja kelios plotmės: buitinė, maisto gaminimas, moralinė – evangelinė, nekaltųjų žudynės ir religinė, Kristaus auka. Kadangi ūkininkas, norėdamas gyventi ir išmaitinti šeimą, iš tiesų neturi pasirinkimo, besąlyginio tikėjimo aktas ištinka žmogų kaip absoliuti priespauda, ir pajuntame, kaip kadaise Mackus sakė, kad „mirtis pagaliau baisi“. O Parulskio žodžiais, „iš siaubo spiegia / laukai, sniegas / nutyla raudonas“.

Kiaulės–mergaitės sugretinimas išplėtojamas į Dievo motinos užuominą: „kiaulė tarp moterų / nepatyrusių vyro“. Buitinė ir religinė ertmės ir toliau rūpestingai gretinamos mirties metaforos ženkle. Kiaulės lavonas ruošiamas apdorojimui su geliančia ironija, nelyg tai būtų Kristaus kūnas, nebežadantis atpirkimo:

Gyvųjų pareiga apmazgoti kūną,

*nugramdyti peiliais
šerių, nuodėmių, dvejonių
nuodėgulus, prisikėlimo
vilties priekapas*
(p. 36)

Be to, dar reikia „nupjauti kojas / nulaupyti Grünewaldo Kristaus nagus“ (vokiečių tapytojas Mathias Grünewald (Matijus Griunevald), iš tikrųjų Mathias Gothart Neithardt (Matijus Gotard Neitard), 1460–1528). Abraomą, o kartu ir Dievo avinėį Kristų vėl primena žodžiai: „krūmuose tyli / Viešpaties avinas“. Kiaulės galvą dabar neša „Judita nepasotinamoji“, kiaulę-slibiną duria ir šventas Jurgis*, šios ironiškos lygiagretės staiga tampa buities kaltinamuoju aktu:

*Lašinių knygos, lašinių paltai
lašinių sniegas, lašinių kryžiai
lašinių lytys, lašinių plytos
lašinių bokštas tamsoje
po vieną, lašinių urnose*
(p. 39)

Ir šitą lašinių pasaulį ryžtasi atpirkti Kristus:

*Tėve, priartink šią taurę
riebalų kraują, mėšlą, žviegimą
nuplauk mirties šypsnį nuo
mano veido*
(p. 40)

Tokia taurė ženklina jau visiškai kitą teoriją, nes tikėjimas čia ateina ne iš prisikėlimo, o iš galutinės mirties, ir gieda ne šventųjų chorai, o žviegiančios kiaulės. Tada suprantame, kad čia Alyvų darželyje meldžiasi ne amžinas, žinantis ir visagalis Dievas, Šv. Trejybės antrasis mistinis asmuo, bet siaubo prakaitu permirkęs, nežinantis ir vis vien pasiryžęs, mirtingas žmogus. Prieš šią mintį beviltiškai nublinksta įprastinės krikščioniškos teologijos prielaida, kad Kristaus visagalė kančia sušildė kosminės tuštumos šaltį sieloje. Eilėraštyje „Pervertas rytas“ (p. 49) Parulskis sako:

*kasdamas iš krosnies pelenus
sukrešėjusius šlako gurvuolius
radau kruviną vinį*

*šitiek amžių šildausi
tavo kančia*

šalta

* Šv. Jurgis – katalikų šventasis, lietuvių mene vaizduojamas jojantis ant žirgo ir rankoje laikantis ietį, kuria duria į po kojomis besirangantį slibiną – blogio ženklą. Tai gyvulių globėjas. (Red.)

Prabėgom dar kartą pastebėkime, kaip Parulskio eilėse iš kasdienės tikrovės praeinančių faktų nejučiomis išplaukia amžinus dalykus mąstantis įvaizdis. Žodis „sukrešėjęs“ rausvam krosnies šlakui aprašyti yra vizualiai labai taiklus. Jo prasmė – kraujas – čia tiesiogiai, aišku, netinka, ir kaip tik todėl mes jį pastebim ir tada įtikim, kad gali tokiam šlake būti ir kruvina vinis. Po to perėjimas į religinę tematiką įvyksta tartum savaime, tartum be jokio didelio semantinio* šuolio.

Tačiau būna atvejų, kada skaitytojas turi peržengti per du ar tris perkeltinės kalbos klodus prieš pasiekdamas Parulskio nykų susitikimą su Viešpačiu. Toks yra eilėraštis „Laikrodžio mitas tamsoj“ (p. 96), dedikuotas „H. R.“ Jeigu tai Henrikas Radauskas, tai prisimena šio eilutės: „O laikrodis kartoja seną melą, / Kad laimė šypsosi, kad ji gera. / Ir bėga jo tiksėjimas per stalą / Į džiaugsmą didelį, kurio nėra“. Parulskio rankoje šis laikrodis pavirsta mirties malūnu, mojuojančiu savo strėlėmis, sparnais-kalavijais:

*Ant delno – laikrodžio malūnas,
mirties malūnas nukapos pirštus.
Nulėks ir galvos ir veidai malonūs
į miltus – juodus ir tirštus
(p. 96)*

Radausko užuomina į jo laikrodžio kritimą bedugnėn nuo laimės stalo krašto čia virsta tiesiog mirtim, nes tie juodi miltai – aišku, žemė, kurion sugulsim, kuria pavirsim. Iš tos žemės pakyla mirusiųjų balso bausis vėjas, nelyg šiurpiai ironiškas atskambis Gerojo Ganytojo pamokslo nuo kalno:

*Kapuos užmigę siunčia bausių vėją:
girta burna, sukandus gyvą širdį,
ne kario žiauria, ir ne baikščių stirnos,
žmogaus, sūnaus, sėdėjusio ant kalno,
su rykštele ant laiminančio delno,
su šypsena ir truputėlį girto.
Jis bėrė žodžio sėklą ant uolienu.
Pašėrė minių. Atsibudo vienas.*

*Avelėms surentė namus. Apsigyveno piemenys.
Sudygo sėkla, ją bėrusį nukirto,
nebėr sėjėjo, bet išliko mitai
ir kraujas, kuris girnas girto,
jos stropiai sukasi, be garso gula miltai
juodi, tiršti, atvėšę kaip skerdiena,
storai užkloję Gerąją Naujieną.*

*Jau kyla vėjas. Jis atpusto mirtį.
(p. 96—97)*

Parulskio naujiena ta pati kaip ir prieš tai buvusio eilėraščio apie kruviną vinį, tačiau šį kartą ji išsakoma dvigubu klodu – Radausko šaltai ironiška mintis ir lygiai taip šaltai ironiškos užuominos į

* Semantinis – reikšminis. (Red.)

Pamokslą nuo kalno.

Tada suprantam, kad ir mūsų pačių maldos toj naujoj teologijoj, kad būtų prasmingos, turi įkūnyti ir kažką šalto, kažką atsisakančio paguodos, paneigiančio mūsų mažasieles, mažareikšmes žmogiškas viltis. Štai kaip meldžiasi Parulskis:

*gerasis dieve, įdarbink mus savam
vynuogyne, gerasis dieve, troškulį numalšink
gerasis dieve, duok pastogę, ne nuo dangaus
ne nuo vėjo, duok sienas ne apyniams
gerasis dieve, duok draugų, ne nuo vienatvės
ne nuo senatvės vaikų duok
duok meilės, ne nuo iškrypimo, krantą
gražink ne nuo išprotėjimo, savo
gailestingumo
ne nuo kančių*
(p. 116)

Terminas „įdarbink“ iš karto paverčia Evangelijos Kristų mums suprantamu sovietinio pasaulio biurokratu, išrašančiu dokumentus ten, kur turėtų ateiti malonė. Pasidaro absurdiška tokio valdininko prašyti, kad numalšintų būtent žmoguje nesibaigiantį malonės vyno arba putojančio malonės alaus troškulį. Tikra pastogė paliks mus atvirus visiems pasaulio vėjams, nes po ja nesislėpdami gyvensime Teisybės name. Tikra draugystė neliečia vienatvės ir būna laisva nuo bet kokios paguodos. Taip ir vaikai turi būti brangūs kaip sau vaikai, o ne kaip tau senatvės prieglobstis. Iškrėpėliai nevilties nasruose nežino meilės, bet Meilė netarnauja niekam, ir jos kitokios prašyti būtų melas. Pagaliau žodis „krantas“ tik viename lygyje tesukelia vaizdą beribėje paklydusio jūreivio, kurio laukia ne namai, o beprotybės žiotys. Giliau glūdi neįmanoma, nepakeliama žmogaus nežinojimo kančia. Ir vėl, būtų niekinga tokioje būklėje melsti krypties ir tikslo apsaugos; reikia pačiam išprotėjime tikėti Tiesą. Toks yra skirtumas tarp žinojimo, kuriame nėra nuopelno, ir tikėjimo, kuris yra žmogiškas aktas.

III

Artūriui Tereškinui taip pat įdomi yra gamtos ir žmogaus pasaulių sąveika arba geriau – sąveika tarp gamtos, žmogaus ir žmogaus pasaulio liekanų, šiukšlių ir puvėsių, sudarančių atvirkščią, veidrodinį, kultūros ir tikėjimo istorijos atspindį. Tačiau Gedai gamtos reiškiniai, tie žolynai, kuriais Dievas mąsto, yra dalis poetinės ir religinės tikrovės esmės, o Tereškinui jie yra visų pirma įvaizdžiai, pagalbinė, kitai minčiai tarnaujanti priemonė. Eilėraštyje „Nidden. Wir Sind Nur Mund*“ (p. 14–15) skaitome:

*Tavo kojos lenkėsi jūrai, geriančiai vėją.
Jūrsmiltė, paskutinį žiedą nupurčius,
krito kryžium. Sukniubus dygioji
slyva maitino klėstenę ir dagį: rudi jų stiebai*

ir lapai skambėjo net raktai miražo

* *Nidden. Wir Sind Nur Mund* – vok. Nida. Me esame tik burna. (Red.)

*rankose: kurgi užraktų akmenys? Kam bus
iščios atvertos? Smiltim brido barokiniai vartai, pro juos
dūlavo sinagogos, kalėjimai, pasviręs amžinas
žibintas, primenantis pasiklydusį apaštalą:
jo aukso plaukus, įkaitusius nuo varnų
ir pušų dejonės, godžiai rijo
tamsa, ištiesus kaklą: Nebijok. Tuoj prisikels
aušra. Nenukryžiuota dar šunažolė,
kurios nasruos ir šaknyse sruvena sielvartas.*

Matome, kaip čia specialiai atrinkti skurdūs, sausi, visų užmiršti augalai, pajūrio smėlio fone atrodantys kaip abstrakčios negyvos linijos arba mitologijos apmatai (nasruota šunažolė), arba dykumos apaštalai, kalbantys tartum nebesuprantama kalba (*Wir sind nur Mund*), kadaise čia viešpatavusios tautos. Kartu su jais po smėlį braido ir tos tautos prakilni ir pasibaisėtina istorija: barokas, kalėjimai, sinagogos. Tas viskas savo ruožtu sudaro foną religinei simbolikai. Kojos lenkiasi prieš jūrą nelyg prieš Viešpatį, jūrsmiltė maldoje krinta kryžium (čia staiga prisimena Algimanto Mackaus kraupūs žodžiai: „Nepailstantis meilės kalbėtojai! Kryžium puola karta ant žemės pažadėtos“), ir sielvartinga šunažolė laukia nukryžiovimo. Bet būtent Dievo čia nėra, o yra tik politika ir istorija, kurioms tarnauja kartu su išsekusia sausa gamta taip pat ir sunykę religiniai simboliai. Toliau eilėraštyje skaitome ir apie senųjų lietuvininkų pražūtį („pražnastis! ir vis ant sviesto pražnastis“) ir suprantame, kad prieš mus nykus išžagintos Rytprūsių žemės vaizdas.

*Nebijok: Tuoj mazgosi Visų Šventų litanijose
raupų išėstą odą, maldausi atlaidų,
idant tau būtų leista šliaužt pro vartų kaulus,
sąnarius ir gyslas, idant galėtum žengt
į miestą, kuris kiekvieną, grįžtantį iš tyrų, pasitinka
begrūtėmis apgriuvusiom bažnyčiom, žiurkių apterštais
altoriais, purvinom balkonų
sakyklom, aitriais triukšmingais
sąvartynų smilkalais, į dangų keikiančiais*
(p. 15)

Čia Tereškinui bažnyčios yra moterys ir jų bokštai yra krūtys; tada išeitų, kad jų viduj Šv. Mišios būtų ne tik Kristaus aukos, bet ir Jo užgimimo pakartojimas. Tas padeda suprasti ir tą ankstyvesnį įvaizdį „kurgi užraktų akmenys? Kam bus iščios atvertos?“

Pavertęs smėlyno augalus religinėmis ikonomis ir pasinaudojęs jomis bei apleistų bažnyčių griuvėsiais išreikšti savo klaikiam pasipiktinimui dėl tautos likimo, Tereškinas siekia sau palenkti ir tradicinę bažnytinę terminologiją, kuria būna matuojama ir simboliškai įprasminama dvasininko arba pasauliečio valandų* eisena dienos būvyje. Visas rinkinys yra padalytas į tris kategorijas: „Delčios žuvys“ (*matutinum* – rytmečio maldos); „*Les Très Riches Heures*“ (*laudes* – pagarbinimai; nuoroda į XV

* Valandos, Valandų liturgija – tai Bažnyčios malda, per kurią šloviniu, dėkojimu bei prašymu pašvenčiamas visas dienos valandų ciklas ir visa žmogaus veikla. Jau senovėje krikščionys tam tikromis valandomis pasišvėsdavo maldai. Tokio pobūdžio bendra malda ilgainiui įgavo nustatytą Valandų formą. Po Vatikano II Susirinkimo atnaujinta Valandų liturgija buvo išdėstyta ir sutvarkyta taip, kad ją galėtų atlikti ne vien dvasininkai, bet ir vienuoliai bei pasauliečiai. Valandų liturgijos knyga vadinama *brevioriumi*. (Red.)

amžiaus „Les Très Riches Heures du duc de Berry“ („Labai brangios kunigaikščio Beri valandos“) pasaulietišką, iliuminacijomis** išpuoštą šio kunigaikščio kalendorių-brevorių) ir „*Inseparabilis (ad vesperam)*“ – mišparų*** apmąstymai. Tiesa, ir pačios knygos pavadinime autorius neišsiverčia be lotyniško termino „Absonia“, pagal Rimo Iešmanto paaiškinimą *Šiaurės Atėnuose*, „nedarna, savotiška disharmonijos sritis“, o pagal dar kitą girdėtą nuomonę – paprasčiausia nemiga. Abu aiškinimus sudėjus, gal išeitų baisus nemigos sapnas, atliekantis maldos pareigą.

Tas viskas nukreipia žvilgsnį nuo Dievo į tekstus apie dievybę, ir tikėjimo klausimas tampa iš esmės literatūros, sakralinės poezijos aspektu. Ta prasme galbūt galima sakyti, kad Tereškinas yra vienas iš ryškiausių mūsų intertekstualinių**** poetų, nors kiti tai vadina originalumo stoka. Gal geriau būtų sakyti, kad šie sakraliniai Tereškino tekstai apie tekstus sukuria savitą kalbą, tiesiogiai prieštaraujančią minčiai ir jausmams, kurių šventoj kalboj lauktume. Pacitavęs iš 81 psalmės „Krykštaukite Dievui, mūsų stiprybei“, Tereškinas rašo:

*Aš krykštauju šią baisią naktį, lyg beprotis
iškrykštauju aš tavo kojas, krūtis, lūpas,
aš krykštauju kaip mėnuo, slenkantis
į rūką, (pro tavo kūno poras dvelkteli
puvėsiais, kirminais ir pūliais) – juos krykštauju – nes argi
mums nelinksma? – kai linksta
grindys (o užuolaidos lyg vartai, amžiams
užverti) – plačiai atverki savo iščias,
kad jos iškrykštautų šios šventės naktį*
(p. 34)

Vietoj dangiškojo Kūrėjo apoteozės prieš mus gašlių mirtingų kūnų dvokianti ekstazė, kuri galbūt ir yra žmonijos išlikimo laidas istorijoje.

Arba, kada apsilankai Tereškino švento antipasaulio bažnyčiose:

*rūkas apsupa bažnyčią, ją nuskandindamas
tyloj, kad nematytum nedegamų žvakių,
pridergtų monstrancijų, taurių, jose
apsigyvenę vorai ir kirmėlės,
kad negirdėtum varpo klyksmo,
kuris apauga ežero pakrantę
tarsi dygūs nuodingi meldai*
(p. 49)

Supranti, kaip toli kažkokia kryptim nuėjo mūsų poezija nuo tų laikų, kai gerasis Kazys Bradūnas rašė:

*Maža bažnyčia po klevais,
Apjuosta žydinčiais javais,
Artojų Dievui veidas veidan.*

** Iliuminacija – spalvotas piešinys arba inicialai, kuriais buvo puošiami viduramžių rankraščiai, žemėlapiai. (Red.)

*** Mišparai – vakarinės pamaldos. (Red.)

**** Intertekstualus – veikiantis intertekstiškai. Intertekstas – poststruktūralistinės teorijos terminas, kuriuo nusakomas tarptekstinis dialogas: vienu tekstų įtaka kitiems tekstas, tiesioginis ir netiesioginis citavimas etc. (Red.)

Gal galima paaiškinti tas trupančias Tereškino bažnyčias ir pridergtas jų monstrancijas tuo, kad nors artojų Dievas tarp javų toks ir pasiliko, pačių artojų Lietuvos laukuose beveik nebėra. Tėvai išmirė arba prasigėrė, o vaikų kai kurie sugužėjo į pelėsiais ir atmatom dvelkiantį, taip gražiai Gutausko ir Kunčino prozoje aprašytą senąjį Vilnių, ir jų gyvenime dievybės pajautos malonė ateina prasisunkusi pro pilką ir nuobodžią kasdieninės nevilties duoną. Tereškino Dievas, atrodytų, bastosi kažkokiam Lietuvos istorijos antikvariate, apleistų miestų gatvėmis tarp prasmirdusių, dulkėtų kiemų, prišnerkštų (Tereškino mėgstamas žodis) gatvių, rūdijančių gelžgalių ir nublukusių, pageltusių laikraščių skiautelių. Tikriausiai Jis ir sako, kaip Tereškino eilėraščių persona: „esu kursai nesu“ (p. 48).

Taigi galime išvesti savotišką kreivę, prasidedančią su Gedos entuziastišku ūbavimu Viešpaties ir jo pasaulio garbei, slenkančią žemyn per Parulskio nykią dievybės pajautą žmogaus buities istorijoje ir nusileidžiančią į nevilties prietamą Tereškino trumpam, aiškiam pasakyme:

*Ačiū, Viešpatie, ir sergėki, švenčiausioji Kotryna,
mano aklą žingsnį,
trokštanti pažinti nevilį,
žinoti mirties mielaširdystę, suvokti,
kodėl mums lemta netikėt.*
(p. 24)

Ne sutemą, o prietamą, nes, kaip atrodo, Tereškino netikėjimas, gal nemažiau negu Gedos tikėjimas, taip pat yra malda.

Rimvydas Šilbajoris, „Poetų pokalbiai su Dievu“, *Kultūros barai*, 1995, Nr.11, p. 29–34.